

Mitologinės Kirnio interpretacijos

Dalia SENVAITYTĖ

Straipsnyje fenomenologiniu bei interpretaciniu metodu nagrinėjamas J. Lasickio knygelėje „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“ (XVI a.) paminėtos dievybės Kirnio mitinis kontekstas. Tikslas – šios dievybės mitinės prasmės, galimų sąsajų su kitais senosios lietuvių religijos bei mitologijos personažais paieška. Analizuojamos ankstesnių tyrinėtojų iškeltos hipotezės, ieškoma naujų galimų Kirnio interpretacijų. Išvada: dingstį naujoms Kirnio interpretacijoms duoda kai kurie tos pat šaknies bendriniai daiktavardžiai, pavyzdžiui, kirna, maždaug ‘pelkėta vietovė’, ir kirnė ‘šunvyšnė’.

Kirnis minimas vieninteliame šaltinyje – XVI a. J. Lasickio knygelėje „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“. Joje teigiama: „Kirnis globoja prie vienos, paežerėje stovinčios, tvirtovės augančias vyšnias. Norėdami jį permaldauti, jie [žemaičiai] papjautus gaidžius sumeta tarp vyšnių ir prismaigsto ten degančių vaškinių žvakių“ (*Kirnis caerasos arcis alicuius secundum lacum sitae curat. in quos, placandi eius causa, gallos mactatos iniiciunt, caereosque accensos in eis figunt*).¹ Šaltinyje taip pat nurodoma, jog Kirnis garbintas Plateliuose.²

Daugiau jokiam rašytiniame šaltinyje, pateikiančiame duomenų apie ikikrikščioniškąją lietuvių religiją, toks dievukas neminimas.

Ne vienas senosios religijos ir mitologijos tyrinėtojas atkreipė dėmesį į Kirnio ir jam skirto ritualo mįslingumą. Jei Kirnis buvo tik vyšnių dievas, vyšnių globėjas, kam jam aukoti gaidžius ir deginti žvakes?

Jau pirmieji senosios lietuvių religijos ir mitologijos tyrinėtojai (išskyrus romantikus) mitinį Kirnio kontekstą bandė suvokti žymiai plačiau, visų pirma remdamiesi Kirnio vardo etimologija.

D. Poška buvo linkęs manyti, jog Kirnis esąs gėralų dievas.³ S. Stanevičius, remdamasis Stenderio latvių kalbos žodynu, teigė, jog *kirlis* ir *kirnis* – liesa kiaušė. Jis spėjo, kad Kirniu galėjo būti kuily, dievų garbei laikytas vyšnių sodas.⁴ A. Mierzyński buvo įsitikinęs, kad tokios dievybės kaip Kirnis apskritai nebuvo. Jo manymu, *kirniu* galėjo būti vadinamas vyšnios kauliukas. O vyšnia galėjusi būti gerbiama lygiai taip pat, kaip bet kuris kitas medis.⁵

Kirniu dar vadinamas ežeras netoli Tauragės. Pasak V. Jaskevičiaus, prie to ežero kaip tik galėjo būti dumblynė ir vyšnių sodas.⁶ W. Mannhardtas manė, kad šiuo žodžiu

vadintas ne pats dievas, o šventa vieta, kurioje jam aukota.⁷ T. Grienbergerio teigimu, Kirnis buvo apskritai medžio dievas.⁸

M. Gimbutienė manė, jog *kirniu* vadintas medis. Ji bandė aiškinti ir mitologines Kirnio sąsajas. Jis esą buvo „šventas medis, galėjęs turėti ryšio su Deive ir jos aitvaru“, laikyti jį dievu – nesusipratimas.⁹ Su aitvaru Kirnį esą susieja gaidžio auka, o deginamos žvakės – su kalėdinėse dainose minima „grūšele, kurioje dega žvakė“.¹⁰

T. Gamkrelidzė ir V. Ivanovas teigė,¹¹ kad Kirnis – vyšnių dievas. Seniau esą taip vadinta ir vyšnia (žodis gali būti kildinamas iš senųjų indoeuropiečių prokalbės). Vėliau vyšnia Lietuvoje imta vadinti kitu, tikriausiai iš slavų pasiskolintu vardu, o senasis vardas buvo išsaugotas dievybei pavadinti. Šiems tyrinėtojams pritarė N. Vėlius, laikęs Kirnį vyšnių dievu.¹²

V. Mažiulis *kirnį* sieja su senu baltų žodžiu, reiškusiu ką nors nukirsta, nupjauta. Prūsų kalboje *kirno* reiškė kerą, krūmą.¹³

A. J. Greimas darė prielaidą, kad Kirnio vardas susijęs su klampynėmis ir dumblynėmis. Jis Kirnį siejo su aitvaru (remdamasis tiek teonimo etimologija, tiek Kirniui skirto mis apeigomis).¹⁴ Anot A. J. Greimo, jeigu Kirnis tėra vyšnių dievas, keista, kodėl jį reikia ne tik pagerbti, bet ir „permaldauti“, o maldavimą dar lydi apeigos, logiškai, bent jau iš pirmo žvilgsnio, nelabai tinkančios „vyšnių dievui“.

Jeigu apskritai neabejojame J. Lasickio duomenimis ir manome dievybę vardu Kirnis iš tiesų buvus, dar kartą paanalizuokime, ką gi Kirnis reiškė. Dar kartą perskaitykime J. Lasickio citatą. Taigi:

1. Kirnis globoja vyšnias;
2. Vyšnios auga prie tvirtovės paežerėje;
3. Kirniui permaldauti žemaičiai tarp vyšnių sumeta papjautus gaidžius ir prismaigsto degančių vaškinių žvakių.

Paanalizuokime Kirnio reikšmę remdamiesi keliais aspektais.

Kirnio etimologija

„Lietuvių kalbos žodyne“ (LKŽ V, p. 848) nurodoma, kad lietuvių kalbos žodis *kirnis* reiškia tam tikros vyšnių rūšies botaninį pavadinimą – kryklė vyšnia (*prunus cerasus*).

Vyšnios Lietuvos teritorijoje auga nuo seno. Nuo seniausių laikų paplitusi paprastoji vyšnia (dar vadinta rūgščiaja vyšnia) (*cerasus vulgaris*).¹⁵ Vėliau labai paplito žagarvyšnės (ypač šiaurinėje Lietuvos dalyje). Jos dar vadinamos greitvyšnėmis, ankstyvosiomis vyšniomis, žemosiomis vyšniomis.¹⁶ Iki Pirmojo pasaulinio karo ypač daug žagarvyšnių auginta Žagarės valsčiuje (TLE IV, p. 582). Būtent iš Žemaičių aukštumos kilę ir kelios vietinių trešnių veislės – žemaičių geltonoji, žemaičių juodoji ir žemaičių rožinė.¹⁷

XVII a. – XVIII a. I pusėje kai kuriuose soduose vyšnios sudarė apie 10 procentų visų vaismedžių (TLE IV, p. 582). Vyšnios dažniausiai sodintos prie sodybų ribos arba prie kelio.¹⁸ Gali būti, kad vyšnios tam tikrą vaidmenį atliko ir senosiose apeigose. Vyšnių sodas dažnai minimas dainuojamojoje tautosakoje.¹⁹ Tiesa, kalendorinėse dainose populiariesnis kriaušės įvaizdis. Neretai minimos ir obelys ar kiti medžiai. A. J. Greimas ir M. Gimbutienė pastebėjo, jog Kirniui deginamos žvakės susieja jį su kalėdinėse dainose minima „grūšele, kurioje dega žvakė“.²⁰ Galbūt vyšnių apskritai būtų galima traktuoti kaip mitinį medžio simbolį. A. J. Greimas ištyrė glaudų ryšį ir tarp grūšios (konkrečiu atveju pakeistos vyšnia) bei Aitvaro,²¹ kurį aptarsime toliau.

Lietuvių kalbos žodynas pateikia ir kitų *kirniui* artimų žodžių – tai *kirnė*, *kirna*.

Kirnė reiškia šunvyšnę: ‘šunvyšnė beladona (*atropa belladonna*)’. Šis augalas – apskritai ne vyšnia. *Atropa belladonna* – bulvinių šeimos daugiamečių žolinių augalų gentis.²² Tai vertingas vaistinis augalas, turintis daug alkaloidų ir labai nuodingo atropino. Nuodingiausi yra augalo lapai ir uogos. Šunvyšne apsinuodijusiam žmogui kyla haliucinacijų (dažniausiai – skrydžio vizijų), išsiplėčia akių vyzdžiai, padažnėja pulsas, jis kliedi. Kartais gali užėti juoko prieuoliai, žmogus nesugeba nusišlapinti ir kt. Šie augalai nuo seno auga Europoje ir dalyje Azijos. Jų krūmeliai užauga iki pusantro metro aukščio, prinokę uogos būna tamsiai raudonos, primena tikras vyšnias. Į vyšnias šunvyšnės uogos esą panašios ir savo skoniu (jas valgusių žmonių apibūdinamos kaip saldžios su kartėlio prieskoniu).²³ Augalas ar jo sultys žmogaus organizmą gali veikti netgi per odą. Poveikis labai greitas, pasireiškia nepraėjus nė pusei valandos. Net mažiausia tirpalo koncentracija iškart išplėčia akių vyzdžius.

Šunvyšnės buvo vienas iš populiariausių haliucinogenų, kuriuos (kaip ir drignes) Vakarų Europos šamanai vartojo iki pat vėlyvųjų viduramžių, kol Katalikų bažnyčia šių augalų vartojimą prilygino raganavimui ir uždraudė. Šių augalų ruošiniu būdavo ištrinama kakta, rankų linkiai ir genitalijų sritis.²⁴ „Raganos“ iš šunvyšnės gaminosi „skraidymo tepalą“. Jį įsitrynus į odą, buvo patiriama skrydžio iliuzija.²⁵ Specialus raganų skraidymo tepalas, kuriuo

prieš skrisdamos jos pasitepdavo pažastis, minimas ir lietuvių sakmėse.

Įvairių kraštų liaudies medicinoje *atropa belladonna* buvo vartojama kaip narkozės priemonė atliekant chirurgines operacijas,²⁶ taip pat astmai ir kitoms ligoms gydyti. Yra liudijimų, kad senovės romėnai bei škotai, šiuo augalu apnuodiję maisto atsargas, apsvaigindavo priešus.²⁷ Senovės graikai šunvyšnėmis didindavo vyno poveikį. Manoma, kad šio augalo ruošiniai buvo vartojami ir bakchanalijose.²⁸

Lietuvių šunvyšnė vadinama dar ir „velnio vyšnia“.²⁹ Dėl poveikio psichikai šunvyšnės buvo vadinamos ir durnažolėmis.³⁰

„Lietuvių kalbos žodyne“ nurodomos tokios žodžio *kirna* reikšmės³¹:

1. ‘vandens išplauta medžio ar krūmo šaknis upės krante’;
2. ‘krūmuota, šlapia vieta’;
3. ‘vieta, kur suvirtę medžiai, laužas, lūžtvė’;
4. ‘aštrus virbo ražas, nukirsto krūmo kelmas’;
5. ‘vyčių grįžtė’;
6. ‘daugybė, krūva, gauja ko, centras’;
7. ‘šykštuolis’.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“³² žodžio *kirna* reikšmės apibrėžiamos taip:

1. ‘vandens išplauta medžio šaknis ar kelmas upės krante’;
2. ‘krūmuota, šlapia, beveik neįėjama vieta’;
3. ‘vieta, kur suvirtę medžiai; lūžtvė’;
4. *žem.* ‘daugybė, krūva, būrys (kirmėlių, gyvačių, bimbalų)’.

Atitinkamai *kirnynas* reiškia didelę prastą pievą.³³

Žodis *kirna* siejasi ir su keliais tikriniais vietovardžiais. Lietuvoje esama upelio *Kirna*, įtekančio į Dubingių ežerą. Šalimais ir kaimelis *Pakirnė*. Su *kirna* pagaliau siejasi ir *Kernavės* vardas. Taigi panašiai vadinamų vietovių Lietuvoje būta ne vienos.

Tad galima padaryti išvadą, kad A. J. Greimas ir W. Manhardtas greičiausiai buvo teisūs, siedami asmenvardį Kirnis ne su medžio rūšimi, o su pelkėtos vietovės pavadinimu. Joje, aišku, galėjo augti ir kirnių – vyšnių ar šunvyšnių.

Apeigų semantika

Kodėl Kirniui buvo atliekamos apeigos – aukojami gaidžiai ir deginamos žvakės? Su kuo šias apeigas būtų galima susieti?

Kaip jau minėjome, ir M. Gimbutienė, ir A. J. Greimas atkreipė dėmesį į Kirnio ryšį su aitvaru. Tai rodanti jam skirta gaidžio auka, taip pat ir vaškinių žvakių deginimas.

Anot lietuvių tikėjimų, aitvaras gali pasirodyti įvairiu pavidalu, bet dažniausiai jis ugninis. Aitvaras įsivaizduotas kaip ugnies kamuolys (LTR 3665/261), ugnies juosta (LTR 3470/135), ugninis žaltys (LTR 1276/244), ugninė šluota

(LTR 1181/42, 3665/902), deganti šluota (LTR 4232/535), apvali vaikščiojanti ugnis (LTR 4232), raudonas padaras ilga uodega (LTR 3783/544), ilga raudona liepsna (LTR 23211/73), ugnies gabalas (LTR 3665/315), kaip naktį lekiantis šviesus paukštis (LTR 3470/231), paukštis, kuriam per uodegą liepsna ėjo (LTR 346/376), paukštis, kuriam iš po sparnų ugnis pilasi (LTR 833/42), didelė šviesa (LTR 4950/126), skrendanti liepsna (LTR 3867/196), puodas, kurio vidury ugnis kūrenasi (LTR 4850/34) ir pan. Šis lekiantis ugninis padaras liaudies tradicijoje vadinamas ne tik aitvaru, bet ir kauku,³⁴ pūkiu (LTR 3665/261, 3665/315, 3665/902 ir kt.), kutu (LTR 4232/613, 4232/535).

„Pelkinės” žodžio *kirna* reikšmės leistų minėtas apeigas sieti ne tik su aitvaru, bet ir su žiburiniais. Anot XIX a. pabaigą – XX a. pradžią pasiekusių tikėjimų, žiburiniai įsivaizduoti kaip naktį klajojančios švieselės, ugnelės, žvakelės (LTR 462/393, 1644/209, 4060/138 ir kt.). Labai dažnai jie matomi pelkėse, kur daug rūdynų: „tas švieselės po rūdynus vaikščiojančias vadina žiburiniais” (LTR 4726/27); „ta šviesikė iš rūdynų” (LTR 4545/196). Kartais teigiama, kad tai yra „šviesikė iš kapinaičių” (LTR 1659/466), ji pasirodo ten, kur palaidotas žmogus. Žiburinius galima matyti ir pagiriuose (LTR 5038/311); gali jie ateiti ir prie naktį kūrenamo laužo (LTR 1744/27, 1712/58 ir kt.). Kai kada žiburinis atrodo kaip žmogus, kuriam iš šonkaulio liepsna pliups (LTR 3576/35), kaip vaikščiojantys degantys žmogaus kaulai (LTR 1744/27, 1712/58 ir kt.), šviečiantys žmogaus griaučiai, virš eglų einanti šviečianti lyg žmogaus galva (LTR 5038/311). Žmonės mano, kad žiburiniai esą: dūšios (LTR 1585/110, 1192/717 ir kt.); nekrikštytų žmonių vėlės (LTR 4650/161, 1170/493, 1284/374 ir kt.); savižudžių vėlės (LTR 1039/1639); nužudytų žmonių vėlės (LTR 1056/39); švieselės, atsirandančios iš rūdžių (LTR 4856/267, 4793/164, 5036/34 ir kt.); mirusiųjų matininkų dūšios, naktimis permatuojančios savo neteisingai pamatuotus rubežius (LTR 2633/155, 4638/185, 1167/547 ir kt.); išvemtas girtuoklio sakramentas (LTR 4828/3, 4868/614 ir kt.). Kartais manoma, kad žiburėliai yra dvejopi: vieni iš pelkių, iš rūdžių, o kiti – peklos dvasios.

Vėliau šie reiškiniai pradėti aiškinti racionaliau. Pavyzdžiui, žmogus mano pamatęs žiburinį, o vėliau paaiškėja, kad tai ne kas kita kaip dvi moteriškės „su liktarna” (LTR 4726/2); žmonės žiburiniais palaiko iš tiesų kapinėse degančias žvakeles (LTR 1420/12) ir pan.

Žmogui sutikus žiburinį, šis gali pradėti vytis. Užfiksuota daug būdų, kaip išsivaduoti nuo persekiojančio žiburinio: „... žmogus mosteli ranka ar nosine – žiburinis dingsta” (LTR 1042/66), „... nosini ar skareli pamosuoja – ir ugnis dingsta” (LTR 5132/7), „... žvakės vejasi žmogų. Reikia atspėti vardus, tai užges” (LTR 1042/66), „... pamatęs švieselės/žvakutes, žmogus pasako: „Tegul bus pagarbintas”. Žvakelės atsako: „Per amžius” ir duoda žmogui kelią” (LTR 1462/230, 4726/109, 3108/34 ir kt.), „... peržegnoja žvakelę

– ta prapuola” (LTR 1599/68, 1973/55, 3783/1626 ir kt.). Kartais sutiktas žiburinis prašosi pakrikštijamas, pakrikštijus – padėkoja (LTR 1167/315, 1596/191, 3185/191 ir kt.). Pamačius švieselę ir pradėjus bėgti, žiburinis vejasi: „naktį žmogus pamato žvakelę ir ima bėgti, o žvakelė – vytis...” (LTR 370/75, 1279/262, 2077/456 ir kt.). Kuo greičiau nuo jo bėgi, tuo greičiau ugnelė vejasi: „Jeigu eini pro žiburėlį, jis seka iš paskos, tarsi vejasi, nes savo judesiu trauki tą žiburėlį. O kitas žmogus, žiūrėk, ir nusigąsta, ima bėgti. Juo greičiau juda, tuo smarkiau žiburėlį paskui save traukia” (LTR 4874/8).

Mitologinėse sakmėse pasakojama apie žiburinio kerštą už tai, kad žmogus į jį šovė: „Vienas ponas važiavo naktį iš svečių. Jį pradėjo sekti šviesikė iš kapinaičių. Ponas į ją šovė iš brauniko /.../. Po trijų dienų ponas mirė” (LTR 1415/175a); „Šovė į žiburėlį /.../, rytą tas vyras vis guli. Palietė jį – subyrėjo į pelenus” (LTR 1416/25); „Ėjo medžiotojas naktį. Užstojo kelią žvakutė. Medžiotojas šovė, ir žvakutė subyrėjo. Neužilgo tas medžiotojas mirė” (LTR 4550/53). Mirtimi baigiasi ir noras tyčia pamatyti žiburinį: žiburinis pasirodo, bet žmogus miršta iš išgąščio (LTR 3573/158, 3171/170, 3470/360 ir kt.). Keršija žiburinis ir kitaip trikdomas: „...saka, kai viens kirta su botagu – nudegina veidą, rankas...” (LTR 4545/196). Apžeria žiburinis ugnimi ir tada, kai žmogus paprašo jo ugnies (LTR 3237/48).

Žiburiniai kartais dar vadinami švieselėmis, žvakelėmis, klystžvakėmis, dūšelėmis, žaltvykslėmis (LTR 1167/547, 2633/155, 4638/285 ir kt.). Pagal mitologinių sakmių tradiciją, klystžvakės, liepsnelės pasirodo ir ten, kur paslėpti pinigai.³⁵

Pelkėtose vietovėse, ypač tose, kur daug rūdos, suteimus iš tiesų matomos tam tikros klajojančios švieselės, kurias sukelia garuojantis metanas. Kadangi senovėje Lietuvos teritorija buvo ganėtinai pelkėta, tai, matyt, ir žiburiniai buvo labai „paplitę”.

Įtikėtina ir mitinė žiburinio sąsaja su aitvaru. Šias būtybes suartina ugninė jų prigimtis, taip pat ryšys su pinigais ir mirusiais.³⁶

Galbūt ir *atropa belladonna* semantika Kirniui skirtas apeigas leistų sieti su aitvarais. Augalo sukeliamas „velnio apsidėmas” galbūt palygintinas su aitvaro „apsėdimu” – *kaltūnu*, kuris gali įsismelkti ne tik į plaukus, bet ir į žmogaus vidų ir sukelti įvairius organizmo negalavimus.

Gaidys gali būti apskritai ugnies dievybei skirta auka.³⁷ Gaidys, kaip teigia M. Pretorijus, buvo aukojamas ir kreipiantis į Gabjaują kūrės pabaigtuvėse.³⁸ Gaidžio aukojimas kūrės pabaigtuvėse paliudytas ir kitų šaltinių.³⁹ Gaidys aukotas ir Dimstipačiui⁴⁰ bei Žemininkui (A. J. Greimo nuomone,⁴¹ Žemininkas – tai kitas Dimstipačio vardas).⁴² Lietuviai aukojo gaidį ir pradėdami mūryti krosnį.⁴³

Kalbant apie Kirniui skirtas aukas, derėtų grįžti prie dar vieno žodžio *kirna* etimologinio aspekto. Būtent: žemaičių

tarmėje, kaip jau minėjome, *kirna* reiškia ir „daugybę, būri kirmėlių, gyvačių“.

J. Dluogošas XIV a. pr. nurodo, kad namuose laikomoms gyvatėms ir žalčiams lietuviai kaip permaldavimo aukas aukėjo gaidžius.⁴⁴ Analogiškas paprotys minimas ir kituose šaltiniuose. Aleksandras Guagnini „Europinės Sarmatijos aprašyme“ (1578 m.) teigia, kad žmonės laikė namuose žalčius, juos garbino kaip namų penatus ir larus, jiems aukėjo pieną, gaidžius ir viščiukus.⁴⁵ Jėzuitų metinėse ataskaitose taip pat užsimenama apie panašias aukas namuose laikomiems žalčiams.⁴⁶ Lietuvių užkalbėjimuose nuo gyvatės įkandimo ugnis yra izomorfiška gaidžio kraujui (LTR 3961).

Pelkėse klajojančios liepsnelės, žiburiniai, kaip žinoma, kartais vadinami *žaltvykslėmis*, o tai galėtų būti užuomina ir į jų ryšį su *žalčiais*.

Galbūt galima prielaida, jog visos aptartos mitinės būtybės veikia velnio įtakos sferoje. Velnio sąsajos su pelkėmis, ugnimi, mirusiais, pinigais ir kitais turtais lietuvių mitinėje tradicijoje gerai žinomos.⁴⁷

Tiesa, gaidys, višta apskritai buvo vienos iš populiariausių aukų. Pavyzdžiui, M. Strykowski XVI a.⁴⁸ nurodė, kad gaidžiai buvo aukojami ir Prakorimui (*Prokorimus*), *Chaurirari*’ui, Sutvarui (*Sotwaros*), Šeimos dievui (*Seimi Dewos*), Didžiajam Ladui (*Dzidzis Lado*) ir dievui Gulbiui (*Gulbi Dziewos*). Gali tad būti, kad gaidžio auka nebuvo specifinė, skirta kuriam nors konkrečiam dievui, taigi šito argumento tektų atsisakyti.

Išvados

Analizuojant Kirnio, vos vienąsyk paminėto J. Lasickio knygelėje „Apie žemaičių, kitų sarmatų ir netikrų krikščionių dievus“, mitines sąsajas, galutinio aiškumo vargu ar galima tikėtis. Tačiau remiantis kai kurių galbūt bendrašaknių žodžių semantika bei atitinkama folklorine medžiaga, galimos bent kelios interpretacijos:

1. Kirnis – dievybė, susijusi su drėgnomis, pelkėtomis vietomis. O gal tai net ne dievybė, o tik bendrinis pelkėtos vietovės pavadinimas (*kirna?*), kurioje garbinta kažkokia kita dievybė;

2. Kirnis – dievybė, susijusi su ugninės prigimties mitinėmis būtybėmis (žiburiniais, aitvarais ar kt.). Tai bene iškimiausiai liudytų Kirniui aukoti gaidžiai bei degintos vaškinės žvakės. Tokia interpretacija, beje, neneigia ir aukščiau minėtosios: išvardintos ugninės prigimties mitinės būtybės neretai pasirodo kaip tik pelkėtose vietovėse;

3. Kirnis – dievybė, susijusi su žalčiais bei gyvatėmis. Žemaičių kalboje viena iš žodžio *kirna* reikšmių – gyvačių, kirmėlių būrys. Tokiai sąsajai neprieštarautų ir gaidžio auka. Ši interpretacija vėlgi neprieštarauja aptartoms Kirnio sąsajoms su aitvarais, žiburiniais (ar net žaltvykslėmis) bei pelkėtomis vietomis;

4. Gana įtikinamas ir Kirniui skirtų apeigų aiškinimas remiantis šunvyšne, nuodingu haliucinogeniniu augalu, kuris, galimas dalykas, vaidino tam tikrą vaidmenį ir senesiuose lietuvių kultuose;

5. Galutinai neatmestina ir „vyšninė“ Kirnio semantika. Gali būti, jog Kirnis globojo vyšnias – nuo seno populiarių vaismedžių Žemaitijoje, o jo vardo kilmė susijusi su indoeuropietiškuoju vyšnios pavadinimu;

6. Pagaliau įmanoma, kad visos šios interpretacijos (nė bent išskyrus penktąją) viena kitos neneigia, o papildo ir yra iš esmės susijusios. Tokiu atveju galima būtų kalbėti apie Kirnio įkūnijamą pelkių, aitvarų su žiburiniais ir žalčių bei gyvačių mitinį ryšį.

SANTRUMPOS

BRMŠ I–II: Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai / Sudarė N. Vėlius. – T. I–II. – Vilnius, 1996–2001.

DLKŽ: Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / LTSR MA lietuvių k. ir literatūros inst. Red. kol.: J. Kruopas (ats. red.) ir kt. – Vilnius, 1972.

LKŽ I–XVII: Lietuvių kalbos žodynas. – T. I–XVII. – Vilnius, 1984–1996.

LT I: Lietuvių tautosaka. – T. I. – Vilnius, 1962.

LTE XI: Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – T. XI. – Vilnius, 1983.

LTR: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.

TLE IV: Tarybų Lietuvos enciklopedija. – T. IV. – Vilnius, 1988.

NUORODOS:

1. *Lasickis J.* Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus / Paruošė J. Jurginis. – Vilnius: Vaga, 1969. – P. 19, 40.
2. Ten pat. – P. 21, 41.
3. Ten pat. – P. 77.
4. Ten pat.
5. Ten pat.
6. Ten pat.
7. *Mannhardt W.* Letto-Preussische Götterlehre. – Riga, 1936. – P. 380–381.
8. Lietuvių mitologija. – T. I. – Vilnius, 1995. – P. 495.
9. *Gimbutienė M.* Baltų mitologija 4 // Mokslas ir gyvenimas. – 1989, Nr.4.
10. *Gimbutienė M.* Senovės lietuvių dievai ir deivės. – Vilnius, 2002. – P. 54.
11. *Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс.* Индоевропейский язык и индоевропейцы. – Т. II. – Тбилиси, 1984. – P. 644.
12. BRMŠ II. – P. 576.
13. *Mažiulis V.* Prūsų kalbos etimologinis žodynas. – T. II. – Vilnius, 1993. – P. 194–195.
14. *Greimas A. J.* Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones: Lietuvių mitologijos studijos. – Vilnius–Chicago, 1990. – P. 95–96.

15. Lietuvos pomologija. – Vilnius, 1974. – P. 109.
16. Ten pat. – P. 110.
17. Ten pat. – P. 112–113.
18. Lietuvių etnografijos bruožai. – Vilnius, 1964. – P. 206.
19. Pavyzdžiui, marčpiečio daina (LT I, p. 454): „Po vyšnių sodą vaikščiojau, /Saldžios uogelės ieškojau“; dainos „Aplink dvarą vyšnių sodelis, viduj dvaro radastų krūmelis“, „Leisk mane, berneli, vyšnelių sodelin miegelio miegot“, „Ant mano tėvo didelio dvaro žalių vyšnių sodelis“ (LKŽ) ir kt.
20. *Gimbutienė M.* Senovės lietuvių dievai ir deivės. – Vilnius, 2002. – P. 52–55; *Greimas A. J.* Tautos atminties beiškant. – P. 96–98.
21. *Greimas A. J.* Tautos atminties beiškant. – P. 97–98.
22. LTE XI, p. 15.
23. <http://www.siu.edu>
24. <http://anthro.palomar.edu>
25. <http://www.paranormallatoz.com>
26. *Schauenberg P.* Guide to Medical Plants. – London, 1977. – P. 25–26.
27. *Heiser C. B.* Nightshades: The paradoxical Plants. – San Francisco, 1969. – P. 153–157.
28. <http://www.gnosticgarden.com>
29. Greičiausiai todėl, kad tai nuodingas, pavojingas augalas; tačiau neatmestina ir prielaida apie Kirnio sąsajas su Velniu, tai neprieštarautų toliau keliamoms prielaidoms.
30. Durnažolėmis Lietuvoje taip pat vadintos juodosios drignės, durnaropės ir svidrės [LKŽ]. Greičiausiai jos visos buvo vartojamos ne tik liaudies medicinoje, bet ir ritualuose.
31. LKŽ V. – P. 847–848.
32. DLKŽ. – P. 307.
33. LKŽ V. – P. 848.
34. Tiesa, daugelis senosios lietuvių religijos ir mitologijos tyrinėtojų (pavyzdžiui, A. J. Greimas, N. Vėlius ir kiti) aitvarus ir kaukus buvo linkę laikyti skirtingomis mitinėmis būtybėmis.
35. Turimos galvoje gerai žinomos mitologinės sakmės apie degančius pinigus.
36. Su mirusiųjų dvasiomis lietuvių mitologijoje siejasi kaukai (greičiausiai kaukas vis dėlto yra vienas iš aitvaro pavidalų ir vardų). Paslėptų lobių (pinigų) saugotojais įvairių kraštų mitologijose neretai kaip tik būna mirusiųjų dvasios arba gyvatės pavidalo būtybės, o šį pavidalą aitvarai taip pat neretai įgauna.
37. *Greimas A. J.* Min. veik. – P. 95.
38. *Mannhardt W.* Letto-Preussische Götterlehre. – Riga, 1936. – P. 514.
39. Žr., pavyzdžiui: *Balys J.* Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai: lietuvių liaudies tradicijos. – Chicago, 1986. – P. 200.
40. Apie semantines Dimstipačio sąsajas su ugnies dievybėmis žr.: *Senvaitytė D.* Ugnis lietuvių tradicijoje ir Agni Rigvedoje // Darbai ir dienos. – 1998, nr. 6 (15), p. 129.
41. *Greimas A. J.* Min. veik. – P. 445.
42. Dievų daugvardystė – gerai žinomas reiškiny, neretai ją sudaro vardais ilgainiui tapę skirtingi to paties dievo epitetai.
43. *Zavjalova M.* Ugnies įvaizdis lietuvių ir rusų užkalbėjimuose // Liaudies kultūra. – 1998, nr. 1, p. 8.
44. BRMŠ I. – P. 578.
45. BRMŠ II. – P. 473.
46. BRMŠ II. – P. 629.
47. Žr. kad ir N. Vėliaus studiją „Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis“.
48. BRMŠ II. – P. 546.

Mythological interpretations of Kirnis

Dalia SENVAITYTĖ

The article deals with mythological aspects of the deity *Kirnis*, mentioned by J. Lasicii in his brochure *De Diis Samagitarum* in the 16th century. By using folk material, linguistic material, and historical sources its possible interpretations have been analyzed. Phenomenological and interpretive methods have been used to find *Kirnis*' mythological meaning and his connections with other beings of ancient Lithuanian religion and mythology. The analysis has shown that *Kirnis* could be interpreted as a deity indicating an intimate connection with wet and marshy areas. It is possible that *Kirnis* could not altogether be a deity, but a common name of the locality (*kirma*) where a particular deity was worshiped. *Kirnis* also could be a deity having the nature of fire or a deity related to it, as for example, to brownies or sparkles. These ones are the fire nature beings of marches. It is possible to talk about *Kirnis* as a deity related to grass snakes and snakes, too. The hypothesis is also close to the concept of *Kirnis* as a deity of marches, or to the understanding of *Kirnis* as a deity having the nature of fire. The most convincing evidences of all these presumptions include sacrifices of cocks, wax candles devoted to *Kirnis* as well as the etymology of the word *kirnis*. The analysis does not reject a different interpretation of *Kirnis* as well as its etymology dating back to the times of the Indo-European ancestral language. It might be as a deity supervising a cherry-tree that was a popular tree in Samogitia. The interpretations of *Kirnis* in the semantics of *Atropa Belladonna* are well convincing, too. It is possible that all these interpretations might have a semantic connection and contribute to each other.

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų
fakultetas, Etnologijos ir folkloristikos katedra
Donelaičio g. 52, LT-3000 Kaunas

Gauta 2002 09 24, spaudai įteikta 2002 12 17